

ВІДГУК
офіційного опонента доцента кафедри правознавства
Поліського національного університету,
кандидата юридичних наук, доцента ВАСИЛЕНКО Лесі Павлівни
на дисертаційне дослідження ЛЕБІДЬ Інни Володимирівни
на тему: «Правове регулювання видобутку бурштину в Україні»,
подане на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертації. Унікальними та цінними ресурсами як частини геологічного середовища, які мають величезне економічне значення для кожної країни, є надра. Проте, внаслідок інтенсивного видобування корисних копалин, стан природного довкілля і здоров'я людей зазнають суттєвої техногенної небезпеки, яка призводить до виникнення екологічної кризи.

Правове регулювання видобутку корисних копалин в Україні завжди було предметом активних обговорень та завжди було на порядку денному. Актуальність цих дискусій зростає ще більше в останні роки, оскільки забезпечення енергонезалежності нашої держави, курс на євроінтеграцію та необхідність, у зв'язку із цим, адаптації національних правових норм до законодавства Європейського Союзу стають нагальними завданнями розвитку правничої науки. Однією з таких проблем, що потребують державного розв'язання та відповідного правового регулювання, є незаконний (нелегальний) видобуток бурштину, внаслідок стихійного промислу якого, тривалий час завдавалися і продовжують завдаватися значні матеріальні й екологічні збитки державі. Існування в Житомирській, Рівненській та Волинській областях стихійного промислу із видобутку та реалізації бурштину в умовах відсутності дієвої системи контролю з боку держави створює реальні загрози державній безпеці в економічній, екологічній, соціальній та криміногенній сферах.

Проблема незаконного видобутку бурштину, є серйозною та комплексною у багатьох аспектах. Самовільне видобування бурштину заподіює непоправну шкоду економіці України та природі регіону. Уникання оподаткування та відсутність контролю над видобутком позбавляє державу

важливих ресурсів, які могли б бути використані для економічного розвитку та покриття соціальних потреб. Стихійний та незаконний видобуток часто супроводжується такими методами, які завдають серйозних збитків навколишньому природньому середовищу.

Справедливо буде зазначити, що останнім часом ухвалювалися зміни до законодавства, а також відбувалися зміни в організації адміністративного управління у цій галузі. Але наразі це не дало бажаних результатів. Тому наукове дослідження щодо стану правового регулювання видобутку бурштину в Україні та пошуку шляхів усунення існуючих недоліків у цій галузі наразі є вчасним та актуальним.

Про актуальність обраної теми дисертаційного дослідження І. В. Лебідь свідчить *її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами*, зокрема з тематикою наукових досліджень Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Актуальні питання приватноправового регулювання в Україні» (державний реєстраційний номер 0119U103923), в межах якої здобувачкою розроблено рекомендації щодо правового становища суб'єктів, що здійснюють діяльність з видобутку бурштину як суб'єктів підприємницької діяльності, внесено пропозиції щодо особливостей правового регулювання банкрутства та природоохоронних зобов'язань таких суб'єктів.

Достовірності та обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, сприяло опрацювання авторкою досить значного масиву вітчизняної та зарубіжної наукової літератури за темою дослідження, відповідного законодавства і практики його застосування. Дисертанткою враховані праці фахівців теорії держави та права, адміністративного, конституційного, земельного, екологічного права тощо.

Серед списку використаних джерел наявні посилання також на статті самої здобувачки, що підтверджує системний характер роботи, ілюструє хід її думок, трансформацію наукових поглядів і пропозицій в міру отримання і публікації нових наукових результатів. Також слід зазначити, що джерела, опрацьовані здобувачкою сприйняті нею з певним критичним мисленням,

так, в цілому погоджуючись з думками авторитетних вчених, авторка дозволяє собі і полеміку з окремими науковими положеннями, і формулювання власного бачення предмету дослідження.

Такий підхід дозволив проаналізувати актуальні питання вітчизняної доктрини правовідносин у сфері видобутку бурштину та його правового регулювання, окреслити можливі моделі нормативного їх закріплення.

Цінність роботи полягає у ґрунтовному аналізі змісту, сутності інституту правового регулювання раціонального господарювання і природокористування у сфері видобутку бурштину, встановлені шляхів теоретичного, нормативного та практичного удосконалення та розвитку зазначеної сфери. Зважаючи на це, можна констатувати, що достовірність отриманих висновків та обґрунтованість запропонованих пропозицій і рекомендацій визначається правильно обраним методологічним підходом до здійсненого дослідження, достатнім використанням наукового, нормативного та емпіричного матеріалу.

Все це надає роботі особливої наукової цінності, а також засвідчує високий рівень спеціальної фахової підготовки дисертантки.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим фактом, що наукова робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним науково-правовим дослідженням правового регулювання діяльності з видобутку бурштину в Україні. У результаті проведеного дослідження дисертанткою сформульовано низку наукових положень, висновків і пропозицій, які вирізняються значним ступенем новизни у досліджуваній галузі.

Зміст дисертації дозволяє стверджувати, що авторка сформулювала теоретичне визначення правового регулювання видобутку бурштину як комплексного правового інституту, ключову роль в якому відіграють норми природоресурсного права, та до якого відносяться норми інших галузей – господарського, екологічного, фінансового, адміністративного та кримінального права, які стабілізують правовідносини з видобутку бурштину в межах природоресурсного права і відповідають на соціально-економічні

виклики і загрози реалізації природоресурсних відносин з провадження діяльності щодо видобутку бурштину.

Схвальної оцінки заслуговує обґрунтування ідеї авторки про доцільність внесення пропозицій до законодавства шляхом прийняття комплексного закону «Про засади функціонування бурштиновидобувної галузі», в якому має бути врегульовано як процедуру входження в галузь, так і фінансово-правові механізми виведення з галузі неефективних суб'єктів та інструменти подолання негативних наслідків непрофесійних дій суб'єкта господарської діяльності у зазначеній галузі.

Заслуговує на підтримку висловлена дисертанткою думка щодо процедури реалізації переважного права надкористувача на використання земельної ділянки шляхом запропонованого єдиного механізму взаємовідносин між надкористувачем та власником земельної ділянки.

Цікавими та достатньо аргументованими є пропозиції щодо стабілізації рівня рентних платежів строком на десять років шляхом введення законодавчого мораторію на зміну ставки рентної плати за видобуток бурштину і в перспективі переходу до стягнення податку в залежності від сортності і ваги видобутої сировини.

Очевидно, що отримані результати здатні збагатити вітчизняну правову науку та є вагомим внеском у її розвиток та удосконалення законодавства щодо діяльності з видобутку бурштину в Україні.

Наукова і практична цінність отриманих результатів. Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети та дала відповіді на поставлені задачі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації обумовлена, передусім, обґрунтованою і логічною побудовою дисертації, яка дозволила охопити предмет дослідження та простежити авторський задум, вибудувати чітку послідовність розкриття запропонованої наукової проблеми.

Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, присвячене вивченню питання правового

регулювання видобутку бурштину. Аналіз змісту роботи свідчить про те, що дисертація становить наукову, прикладну, самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу, має високий науково-теоретичний та прикладний рівень.

З аналізу дисертації видно, що дисертантка достатньо велику увагу приділила дослідженню різних видів правовідносин, які виникають у сфері видобутку бурштину в Україні. При цьому авторка не просто формулює власне визначення того чи іншого поняття, а робить це на основі глибокого аналізу та критики уже наявних визначень, що підвищує наукову цінність зроблених нею висновків.

Широко розглянувши коло суб'єктів державного контролю за галуззю бурштиновидобування, авторка доходить до висновку, що їх кількість та регулююча роль потребують оптимізації, а саме: щодо скорочення адміністративного впливу органів державного контролю на діяльність суб'єктів господарювання та покращення умов ведення бізнесу, забезпечення державно-приватного партнерства та взаємодії з офіційними учасниками бурштиновидобувного бізнесу, розширення повноважень місцевих громад щодо впливу на видачу спеціальних дозволів на користування надрами та інше (с. 133).

Також, заслуговує на підтримку позиція, що найбільш дієвим правовим засобом запобігання незаконному видобутку бурштину в Україні є проведення збалансованої державної політики зі створення сприятливих соціально-економічних умов для розвитку легальної підприємницької діяльності з видобутку бурштину і одночасне підвищення економічного потенціалу територій, на яких залягають бурштинові поклади, з тим, щоб нелегальний видобуток бурштину не становив ключового і майже єдиного засобу підвищення особистого добробуту громадян, які проживають у даній місцевості. На думку авторки, неправильними є заклики глобальної лібералізації і перетворення видобутку бурштину на Поліссі на тотальну індустрію з тисячами робочих місць. Важливим є зауваження, що бурштин, попри свою естетичну, наукову і виховну функцію все ж не є критичним товаром, потреба в великих обсягах якого не є життєво необхідною (с. 149).

Запропоновано підхід щодо необхідності передбачити механізм отримання громадянами певного пасивного доходу внаслідок використання природних ресурсів як у сфері видобутку бурштину, так і в цілому при стягненні плати за спеціальне використання надр та рентних платежів. Цей захід, на думку авторки, зніме цілу низку питань прихильників «старательського» варіанта реформування бурштиновидобувної галузі, оскільки, буде відсутній зв'язок між видобутком природного ресурсу і кишнями громадян напряму, а отже варто громадянам дозволити артільне надкористування. Монетизація природних ресурсів є перспективним напрямом, в якому сфера видобування бурштину може стати пілотним проєктом, після чого вже можна буде переходити до вуглеводнів та руд (с. 187).

Вивчення та детальний аналіз іноземних моделей природокористування дозволив виділити дисертантці наступні особливості, які допоможуть краще зрозуміти вітчизняні проблеми бурштиновидобувної галузі та допомогти у їх вирішенні. Дисертантка звернула увагу на те, що не тільки в Україні є та специфіка, що сприяє незаконному видобутку. Але є країни, в тому числі колишнього соцтабору, що успішно долають досліджувані проблеми на основі верховенства права, невідворотності юридичної відповідальності, інвестування у розвиток територій і об'єктів надкористування з метою цивілізованого видобутку і диверсифікації видів діяльності з акцентом на рекреаційні послуги. Крім того, авторка виділила як перевагу наявність фіксованого податку з кілограму речовини відповідно до її якості. Різна сортова цінність бурштину схиляє до оподаткування не від абстрактної вартості видобутої сировини за мінусом собівартості, а від конкретного кілограму видобутого бурштину-сирцю. Вона визнає, що це робить більш складним адміністрування такого податку, але посилює контроль за кількістю і якістю видобутої сировини, зменшує можливості для маніпуляцій в цій сфері.

Також було відзначено, що і європейський, і американський досвід говорять про те, що рекультивация має починатися з відрахувань від першого видобутого кілограму сировини, або навіть з грошової застави до отримання ділянки, ці платежі мають формувати спеціальний фонд, розпорядником якого

є відповідне державне агентство, яке на тендерних умовах, зі складанням попереднього проєкту, залучає спеціалізовані підприємства у галузі природокористування, основним видом діяльності яких є роботи з рекультивації деградованих природних ландшафтів, облаштування культурно-виховних і рекреаційних об'єктів і територій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони містять практичні рекомендації щодо удосконалення правового інституту регулювання видобутку бурштину в Україні та можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень у сфері правового регулювання видобутку бурштину; у законотворчій діяльності – при підготовці відповідних законопроєктів; у практичній діяльності органів контролю – при розробленні й удосконаленні нормативно-правових актів та інструктивних матеріалів з питань управління і контролю; у навчальному процесі – під час підготовки підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, при викладанні курсу природоресурсного права.

Повнота висвітлення результатів дослідження у публікаціях. Основні теоретичні положення та практичні результати дисертації знайшли відображення у 7 наукових працях здобувачки, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 2 тези науко

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації містить мінімальну кількість граматичних та орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертація виконана самостійно і не містить текстових запозичень без зазначення джерела

та надмірного обсягу цитування інших авторів. Висновки мають абсолютно самостійний характер і є результатом умовиводів самої дисертантки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи рецензовану роботу позитивно, не можна не звернути увагу на висновки і твердження, що викликають сумніви і можуть слугувати підґрунтям наукової дискусії, а також певні зауваження, а саме:

1. Дисертанткою досить детально досліджено систему органів, що здійснюють контроль у галузі видобування бурштину з аналізом класифікаційних критеріїв, що передбачає їх поділ на органи загальної компетенції, міжгалузеві (функціональні) контролюючі органи, галузеві та допоміжні суб'єкти контролю, які не є державними органами, але мають опосередкований контролюючий вплив на галузь видобування бурштину. Водночас, поза межами дослідження залишилося питання громадського контролю у цій сфері (підрозділ 2.3). З огляду на це дисертантці варто було б звернутися до аналізу наукових досліджень, присвячених громадському контролю у галузі видобування бурштину та виокремити суб'єктів, що можуть здійснювати громадський контроль у сфері видобування бурштину в Україні та визначити їх роль.

2. Слід зазначити, що в роботі авторка використовує узагальнення статистичних даних, посилаючись на публіцистичні статті (с. 22, 23, 24, 48 тощо), вказує інформацію про вартість бурштину (с. 24, 31 тощо), однак не зазначає матеріали, які складають інформаційну та емпіричну основу дослідження (а саме: аналітичні матеріали, соціологічні дослідження, звіти тощо).

3. На с. 41 дисертації авторка зазначає, що «Нині за нелегальний видобуток бурштину в Україні накладають штраф до 10 тисяч грн або засуджують нелегальних копачів до умовних строків покарання», але із тексту та за посиланням незрозуміло, на який саме нормативно-правовий акт посилається дослідниця. Якщо мається на увазі кримінальна відповідальність, то санкція ст. 240-1 ККУ дещо інша.

4. На с. 57 дисертантка аналізує позиції науковців щодо вирішення проблемних питань бурштиновидобувної галузі. Одним із них є пропозиція «надати можливість фізичній особі, фізичній особі-підприємцю чи юридичній особі отримати дозвіл, патент чи ліцензію шляхом повідомлення у сільській раді представнику компетентного органу про бажання здійснювати видобуток бурштину на відведеній для цього земельній ділянці, після чого особа має право здійснювати видобуток бурштину та нести повну юридичну відповідальність за дотримання економічних норм, своєчасність і повноту сплати податків. Тим самим відхилити ідею створення спеціалізованого комунального підприємства». Хотілось б почути особисту думку авторки щодо реальності виконання зобов'язань щодо відновлення земельних ділянок, переданих під видобуток бурштину саме зазначеним суб'єктам, яким саме способом можна забезпечити виконання даного обов'язку.

5. У підрозділі 3.3 авторкою досліджується питання «Застосування іноземного досвіду збалансованого розвитку бурштиновидобувної галузі та захисту довкілля». Досвід якої країни, на думку дослідниці, слід вважати прогресивним та таким, що міг би бути ефективно застосованим у наших умовах?

Проте, наведені дискусійні положення ніяк не впливають на позитивну оцінку проведеного дисертаційного дослідження, не знижують його наукової цінності та практичного значення. Висловлені зауваження лише підтверджують самостійний творчий характер роботи, її змістовність і оригінальність.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація І. В. Лебідь на тему: «Правове регулювання видобутку бурштину в Україні» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих наукових працях, а також за оформленням, дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями. Використання ідей,

результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або висловів без оформлення належного цитування.

Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її авторка Лебідь Інна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент
Доцент кафедри правознавства
Поліського національного університету,
кандидат юридичних наук,
доцент

Леся ВАСИЛЕНКО

